

LIGA POPORULUI (APRILIE 1918 — MARTIE 1920)

de GHEORGHE I. FLORESCU

1. *Preliminariile constituirii unei „uniuni” politice.* Anii primului război mondial, caracterizați drept „anii cei mai grozavi ai istoriei”¹, au imprimat caracteristici noi evoluției economice, sociale și politice a României, marcând începutul unei etape distincte în dezvoltarea sa istorică. Schimbările esențiale intervenite atât în structura societății cât și în raportul forțelor sociale au dus la o puternică afirmare a proletariatului și deci la modificarea raporturilor dintre clasele sociale, determinând, totodată, o amplă radicalizare a celor mai largi păături ale populației². Așa se explică, de altfel, eferescența politică de la sfârșitul primului război mondial, în cadrul căreia clasa muncitoare a ocupat un loc aparte. Cerourile conducătoare, trecând peste divergențele specifice propriilor clase, și chiar peste greutatea de ordin economic, rezultate în urma desfășurării războiului, se vedeau obligate să facă front comun împotriva forțelor revoluționare, fără a reuși să împiedice avântul procesului de afirmare a mișcării muncitorești, caracteristic acestei perioade³. Toate acestea au avut o înrîurire deosebită asupra vieții politice românești, determinând importante deplasări, și regrupări de forțe în cadrul structurii politice burgheze. Înainte de orice, însă, căpăta contur convingerea că organizarea politică a României va evolua destul de repede spre

1 Cf. *Correspondență*: Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Natalia Negru, M. Sadoveanu, N. Iorga, C. Sandu-Aldea, Virgil Cioflec, Ilarie Chendi... *Studii și documente*, Ediție îngrijită, Note și cuvânt înainte de Horia Oprescu, București, Ed. pentru literatură, 1969, p. 361.

2 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Ed. politică, 1975, p. 38—39; *Anale de istorie*, nr. 1, 1974, p. 102.

3 Arhivele Statului (în continuare Arh. St.) București, *Fond Casa Regală*. Ferdinand, dosar 20/1918, f. 1; *Fond Senat*, dosar 13097/1919—1920, f. 105; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*. București, Ed. politică, 1966, *passim*.

o orientare democratică⁴. Drept urmare, toate partidele politice și-au revăzut programele, înscriind în prevederile acestora o serie de reforme democratice. Vechiul echilibru, menținut de rotativa guvernamentală, dispărea, ca urmare a crizei politice traversată de România în acest interval⁵. Și, indiferent de încercările de a limita cauzele acestei crize doar la lipsa unei conduceri ferme sau a unor personalități de suprafață, viața politică a trebuit să se adapteze noilor condiții, așa cum s-a întâmplat de altfel și în alte țări europene, în care existau circumstanțe asemănătoare⁶. Noua structură politică presupunea o regroupare a membrilor claselor conducătoare, în funcție de conjunctură și de modificările impuse sistemului partidelor politice. În acest context, schimbările radicale survenite în viața politică în urma adoptării reformei electorale și a celei agrare au accentuat criza și apoi au determinat dispariția treptată a conservatorismului. Cele două grupări conservatoare, conduse de Al. Marghiloman și Take Ionescu, nu vor mai izbuti, după război, să se impună în viața politică a României⁷. Partidul Național Liberal, a cărui poziție economică se consolidase, n-a reușit totuși să evite criza politică ce a urmat războiului. Așa încît, ca urmare a limitării bazei sociale și electorale, partidul liberal s-a văzut nevoit să se adapteze la noua conjunctură intervenită în evoluția țării⁸.

În atmosfera acestor prefaceri generale, care influențau, sau erau la rîndul lor, chiar ele generate de noua evoluție a României, apărea drept firească necesitatea creării unor noi organizații politice. Încă din anii războiului, în cunoscutele tatonări ale diverselor personalități politice, se puteau întrevădea simptomele acelor regroupări de forțe care se vor produce ulterior, concretizate în apariția unor noi partide politice. Acestea erau circumstanțele în care, în aprilie 1918, a fost fondată „Liga Poporului”.

În primăvara anului 1917, în rîndul conservatorilor democrați, începuseră a se manifesta unele atitudini de nemulțumire față de conducerea acestei formațiuni politice, exprimîndu-se deja unele puncte de vedere care se pronunțau pentru înlocuirea lui Take Ionescu cu generalul Alexandru Averescu. Odată mărturisite aceste intenții, au și început tra-

4 Dr. Nicolas Lupu, *La Roumanie nouvelle et ses problèmes vitaux. Conférence faite sous la présidence de M. Victor Bérard le 23 Février 1919 à „Foi et Vie”*, Paris, 1919, p. 35.

5 C. Angelescu, *Politica nouă*, I, 1919, nr. 8—10, p. 1; Camil Petrescu, *Revista vremii*, III, 1923, nr. 13, p. 16—17.

6 C. Rădulescu-Motru, *Ideea europeană*, IX, 1928, nr. 210, p. 1; Maurice Muret, *Revue des Balkans*, X-e année, numéro IX, septembre 1928, p. 394—395; Boja C. Pavlovitch, *Revue des Balkans*, année X, numéro II, février 1928, p. 69—70.

7 Arh. St. București, *Fond C. Meissner*, VI, dosar 3/1911—1938, f. 27; Grigore Gafencu, *Revista vremii*, III, 1923, nr. 11—12, p. 7.

8 M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România, Partidele politice. 1918—1921*, București, Ed. politică, 1971, p. 63—64; Alexandru G. Papacostea, *România politică*, I, 1922, nr. 1, p. 2—11..

tativele ce urmau a pune în practică noile hotărâri. Astfel, în martie 1917, la Odesa, P. P. Negulescu și I. Grădișteanu discutau eventualitatea aducerii comandantului Armatei a II-a, care declarase că la încheierea războiului va demisiona din armată, în fruntea grupării conservatoare⁹. Alegerea nu era întâmplătoare. Încă din 1910, Al. Averescu se interesa de soarta formațiunii takiste, iar în anii ce au urmat, preferințele sale în materie politică s-au îndreptat, cu destulă statornicie, către conservatorii democrați, cu care venise mereu în contact¹⁰. De altfel, la 16 martie 1917, M. Cantacuzino propunea generalului, pentru viitor, șefia conservatorilor democrați¹¹. Cu toate că această opinie va fi nu după mult timp abandonată, numele lui Averescu ajunsese, însă, în atenția acelor care militau pentru o înnoire a vieții politice românești.

În aprilie 1917, înaintea întoarcerii la Iași, pentru dezbateră re-formelor constituționale, membrii Parlamentului s-au întrunit la Odesa pentru a discuta, în prealabil, măsurile ce urmau a fi adoptate. Cu această ocazie, P. P. Negulescu a propus înlocuirea, la guvern, a liberalilor, cu o formațiune politică nouă, „care să inspire maselor încredere”. Partidul pe care îl concepea viitorul fruntaș averescan, ca fiind „moderat în concepții și curat ca moravuri”, trebuia să ia locul vechilor partide istorice. Și, cu toată stupoarea declanșată pe moment, ideea intrase deja în conștiința unor individualități politice. Astfel încît, la începutul lunii august 1917, I. Grădișteanu și C. Argetoianu, participanți la întrunirea din aprilie, propuneau lui P. P. Negulescu formarea unui nou partid politic, însărcinîndu-l cu redactarea, ca cel care a avut primul ideea, a unui proiect de program care să servească drept bază de discuție. După întocmirea proiectului, au fost organizate mai multe întruniri, în casa de la Odesa a lui P. P. Negulescu, la care au luat parte mulți dintre membrii de mai tîrziu ai Partidului Poporului. Odată aprobat proiectul de program și redactat un proiect de manifest către țară, C. Argetoianu a plecat, în septembrie 1917, la Iași, pentru a aduna adeviziuni. La sugestia lui P. P. Negulescu, acesta urma să ia legătura cu generalul Averescu, căruia să-i propună conducerea noului partid, desigur, mai de viitor decît gruparea conservatoare¹². Programul și manifestul partidului ce urma a se constitui militau pentru „apărarea dispozițiilor constituționale și legale”, controlul actelor guvernamentale și „stabilirea tuturor responsabilităților, atît în chestiile externe cit și interne”¹³. În urma activității desfășurate de C. Argetoianu, printre parlamentarii aflați la

9 „Îndreptarea” din 6. X. 1938, p. 1.

10 Biblioteca Academiei R.S. România (în continuare Bibl. Acad.), Corespondență, ms. 147236, Al. Averescu către Al. Soutzo, 15 ianuarie 1910 ; Biblioteca Centrală de Stat (în continuare B.C.S.), ms. 10533, Duiliu Zamfirescu, *Note*, p. 18 ; Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu*, vol. I. (1914—1916), București, 1937, p. 34, 38.

11 Mareșal Alexandru Averescu, *op. cit.*, vol. II (1916—1918), p. 144.

12 „Îndreptarea” din 6.X.1938, p. 1, 3.

13 Bibl. Acad., Arhiva C. Argetoianu, I, Acte 10 ; P. P. Negulescu, *Partidele politice*, București, 1926, p. 233.

Iași, tot mai mulți erau aceia care se alăturau acțiunii de răsturnare a liberalilor de la conducerea țării, angajându-se să lupte pentru aceasta atît în Parlament cît și în afara lui¹⁴. Deși ignorată de vechile partide, „mișcarea de regenerație“, cum o numea N. Iorga, începuse a se face cunoscută¹⁵. Înainte de a trece la alte manifestări concrete, parlamentarii grupați în jurul lui C. Argetoianu, care devenise promotorul noii acțiuni politice, înaintau regelui un memoriu în care criticau guvernarea și partidul liberal, sistemul pregătirilor pentru război etc.¹⁶ La 30 octombrie 1917, la Odesa, la o întrunire a cercului parlamentar, prezidată de generalul Gr. Crăiniceanu, care va declara mai tirziu că încă din acel an ceruse și prevăzuse fondarea Ligii Poporului¹⁷, s-a adoptat un apel către toți parlamentarii, pretinzîndu-li-se a lupta pentru „îndreptarea (subl. ns. Gh. I. F.) relelor care chinuiesc sufletul sermanului popor“¹⁸. Ecoul acestei întruniri îl va fi determinat poate pe N. Iorga să noteze în memoriile sale, cu mirare și îndoială, că, personalități de diverse colorații politice „anunță că vor face revoluția!“¹⁹. Nereușind să determine, înainte de deschiderea noii sesiuni parlamentare, o schimbare de guvern, deputații și senatorii care-l urmau pe C. Argetoianu s-au constituit, la 19 noiembrie 1917, la Iași, într-o grupare denumită *Uniunea Parlamentară*. Adoptînd programul redactat încă de P. P. Negulescu, noul organism politic își declara, de la început, independența față de partidele din rîndul cărora proveneau componenții săi. Printre cei 45 de semnatari ai procesului-verbal de constituire se numărau C. Argetoianu, I. Grădișteanu, A. C. Cuza, Th. Emandi, Pascal Toncescu, general Lambru etc.²⁰. Perspectiva acreditării generalului Averescu cu conducerea unei formațiuni politice fusese deocamdată aminată, atîta timp cît acesta se mai afla la comanda Armatei a II-a. Dar, întrevederile cu Al. Averescu continuau. Așa, de exemplu, la 22 decembrie 1917, la Iași, generalul avusese un schimb de opinii cu Matei Cantacuzino, cu care ocazie s-a putut constata comunitatea de vederi a celor doi interlocutori²¹.

Se poate lesne observa că cea mai mare parte a celor care se angajaseră să lupte pentru „îndreptarea relelor“, precum și a celor care întreprindeau, sub diverse forme, legături cu Averescu, erau viitori membri ai Ligii Poporului. Mai mult încă, prevederile programatice ale Uniunii Parlamentare le vom regăsi înscrise în actul de constituire a grupării averescane. Chiar dacă generalul nu coborîse încă în arena luptelor de partid, numele său era tot mai des rostit de cei nemulțumiți de activitatea vechilor formațiuni politice. Al. Averescu ajunsese a fi prezentat drept singurul în stare să răspundă întrebărilor ridicate de acele vre-

14 Bibl. Acad., Arhiva C. Argetoianu, I, Acte 9.

15 N. Iorga, *Memorii*, vol. I., p. 149.

16 Bibl. Acad., Arhiva C. Argetoianu, I, Acte 8.

17 „Îndreptarea“ din 30.V.1918, p. 1.

18 Bibl. Acad., Arhiva C. Argetoianu, I, Acte 7.

19 N. Iorga, *op. cit.*, p. 167, 173—174.

20 Bibl. Acad., Arhiva C. Argetoianu, I, Acte 10.

21 Mareșal Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 271.

muri, iar popularitatea sa începuse deja, în primele zile ale lunii ianuarie 1918, să constituie subiectul unor manifestații populare²². De altfel, în zilele ce au urmat, așa cum singur va mărturisi, a început să-și pună în mod tot mai serios problema fondării unui nou partid, răspunzând curentului care se crease în acest sens. Chemarea la conducerea țării, la sfârșitul lui ianuarie 1918, a reprezentat debutul său în politică. Părăsind comanda Armatei a II-a, el se angaja să răsplătească virtuțile și jertfele acelor care duseseră greul războiului, aureolându-și astfel intențiile și conferind proporții nemaiîntâlnite propriei personalități²³. Deși prim-ministru, i se făcea propunerea de a lua, în februarie 1918, conducerea „unei mișcări de stradă”, pentru a pedepsi pe toți cei vinovați de starea de lucruri de atunci²⁴. Refuzând deocamdată orice angajare a sa într-o acțiune de partid, rămânea a se hotări definitiv, în acest sens, după demiterea formațiunii guvernamentale pe care o conducea. Preparativele constituirii unei noi grupări politice, însă, nu fuseseră întrerupte²⁵. Astfel încât, la 7 martie 1918, generalul adresa o scrisoare lui C. Argetoianu, nemulțumit de nereușita Uniunii Parlamentare, și lui Matei Cantacuzino, cu care conferise în dese rânduri, în care se arăta dispus să accepte conducerea unei Ligi a Poporului, care și-ar propune constituționalizarea vieții publice, fixarea responsabilităților războiului și punerea în practică a unor reforme democratice²⁶. În urma activității desfășurate de C. Argetoianu, pregătirile constituirii Ligii Poporului fuseseră încheiate încă din prima decadă a lunii martie 1918, întârziindu-se doar în așteptarea acceptării de către rege a demisiei din armată a celui care urma a deveni lider al noii formațiuni politice²⁷.

2. *Constituirea Ligii Poporului*. Scrisoarea adresată lui C. Argetoianu și Matei Cantacuzino, dată publicității prea devreme, cum remarcă autorul ei, a stîrnit o adevărată campanie împotriva generalului Al. Averescu²⁸. Toate acestea însă nu mai contau, atît timp cît răspunsul la apelul lansat la 7 martie 1918 preciza că ideea constituirii Ligii Poporului a fost îmbrățișată de numeroase personalități politice care o considerau drept o cerință reclamată de cursul noilor timpuri²⁹. Privirile tuturor erau ațintite asupra aceluia care întruchipa, în persoana sa, nădejile și aspirațiile de îndreptare a tarelor unei lumi revoluate. De aceea, în momentul în care, la 1 aprilie 1918, i-a fost acceptată demi-

22 Ion Vinea, *Chemarea*, I, 1918, nr. 11, p. 162—164; Bibl. Acad., *Arhiva C. Argetoianu*, I, varia 3, f. 3.

23 General Al. Averescu, *Criza politică și cauzele ei*, 1927, p. 3; Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice...*, vol. II, p. 288.

24 Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice...*, vol. I, p. 79; Bibl. Acad., *Correspondență*, ms. 62077, Al. Averescu către A. Bardescu, 12 septembrie 1923.

25 Bibl. Acad., *Correspondență*, ms. 149109, Al. Averescu către P. P. Negulescu, 23 februarie 1936.

26 „Îndreptarea” din 13.X.1923, p. 1; N. Iorga, *op. cit.*, p. 321.

27 N. Iorga, *op. cit.* p. 319.

28 Generalul Alexandru Averescu, *Răspunderile*, 1918, p. 5—6.

29 M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 206.

sia din armată, Al. Averescu semna acea broșură acuzatoare — *Răspunderile* —, replicind învinuirilor aduse la adresa sa, mai ales de către liberali³⁰. De altfel, tema „răspunderilor războiului“ fusese emisă încă din primăvara anului 1915, când, generalul, discutând modalitatea pregătirii militare a țării, se întreba: „se va institui oare într-o zi un consiliu de război pentru a se lua socoteala celor asupra cărora cade *răspunderea* (subl. ns. — Gh. I. F.) greșelilor comise?“³¹. Chiar Al. Averescu va recunoaște că această reflecție a determinat publicarea *Răspunderilor*, după ce tema fusese reluată, în toamna anului 1917, de cei care se vor grupa apoi în jurul său. Dacă în 1915 constata doar o stare de fapt, fără a propune vreo soluție de îndreptare, de data aceasta generalul era hotărât a încerca o asanare a relelor săvârșite de vechile formațiuni politice. A doua zi după ce semna *Răspunderile*, Al. Averescu lansa un apel către țară, în care constata că „din toate păturile sociale și mai cu seamă din sinul masei poporului nostru, se manifestă, supt diferite forme și în diferite moduri, dorința spre o îndrumare mai bună, mai sănătoasă, mai dreaptă, mai conștientă“. Criticând corupția politicianist burgheză, apelul lansat de Al. Averescu se ridica împotriva celor răspunzători de pregătirea și ducerea războiului, care, abandonând reforma agrară, o reluuau doar în campania electorală sau în momentul în care se resimțea „adierea vîntului revoluționar din Rusia“. Evident, atacul său era îndreptat, în primul rînd, împotriva Partidului Național Liberal. Și, pentru a se preveni o „rostogolire“ a țării, generalul arăta că „mai mulți iubitori de neam, însuflețiți de aceeași dorință și aceleași speranțe, s-au unit într-o gîndire și au pus temelia *Ligei Poporului*, a cărei singură menire ar fi îndreptarea dorită și cerută de toți“³². Făcînd apel la cei nemulțumiți de politica vechilor partide, generalul se vedea dintr-o dată catapultat, de acea „popularitate a tranșeelor“, în ipostaza unui adevărat „îzbăvitor“ de neam. Speranțele erau prea mari, iar entuziasmul făcea ca partizanii noului curent să adere la lozincile acestuia, fără a se întreba, pe moment, dacă persoana adulată era pe măsura încrederii acordate. Averescu însuși, pătruns de semnificația acelor clipe, nota, răspunzînd parcă celor care, peste ani, vor încerca să pătrundă adevărul faptelor sale, că „viitorul va dovedi, dacă cei ce pun speranța în mine s-au înșelat sau nu“³³. Oricum, în primăvara anului 1918, totul se arăta în favoarea acțiunii aceleia care pînă atunci nu se remarcase decît doar ca un bun comandant militar³⁴. Profitînd de împrejurări și convins că sosise „marea clipă“ a vieții sale, Al. Averescu a luat imediat legătura cu C. Argetoianu și Matei Cantacuzino, ajungîndu-se la semnarea, la 3 aprilie 1918, în casele celui din

30 Generalul Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 5—7.

31 Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice...*, vol. I, p. 78.

32 „Îndreptarea“ din 14.IV.1918, p. 1; Prof. dr. Aurel Loghin, *Curs de istorie contemporană a României*, partea I, vol. I, Iași, 1970, p. 61.

33 Generalul Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 6.

34 Cf. G. A. Protopopescu, *Acta Musei Napocensis*, VII, 1970, p. 383.

urmă, de pe Copou, a actului de constituire a Ligii Poporului³⁵. Acest act purta semnătura a 30 de persoane, urmînd ca numele acestora să fie publicate după demobilizarea generală. Printre semnatarii documentului din 3 aprilie 1918 se numărau: C. Argetoianu, A. C. Cuza, generalii Gr. Crăiniceanu și G. Văleanu, Duiliu Zamfirescu, Gr. Filipescu, apoi I. P. Rădulescu și Ar. Hasselman din Partidul Muncii, acestora alăturîndu-se, nu mult timp după aceea, P. P. Negulescu ș.a.³⁶.

Încă de la început, Liga Poporului nu accepta titulatura de partid politic, considerîndu-se doar „o coaliție de oameni bine intenționați, împotriva tradițiilor nărvite ale trecutului și pentru salvarea viitorului...”³⁷. Numele fusese destul de bine ales. În perioada în care *ligile*, de factură socială, culturală sau politică, erau la modă în întreaga Europă³⁸, în România, succesul unei astfel de *uniuni* sau *coaliții*, titulatura ducîndu-ne cu gîndul la fosta Uniune Parlamentară, nu putea fi pus la îndoială. Adăugîndu-se și cuvîntul *poporului*, mai aproape de înțelesul maselor decît cel de *democrație*, care începuse a fi tot mai des uzat, noua grupare politică va reuși să pătrundă destul de repede în conștiința celor mai largi pături de oameni ai muncii³⁹. De altfel, nu mult timp după fondare, vorbindu-se despre Liga Poporului, se recunoștea că „o grupare politică, care cheamă la rostirea obștească toate energiile țării — mai presus și chiar împotriva vechilor «partide» — este la noi ceva prea neașteptat, pentru a nu sguđu cugetele tuturor oamenilor...”⁴⁰. Dar, în concepția celor care-i puseseră bazele, Liga reprezenta doar un început — „punctul de plecare al renașterii noastre sociale și naționale”⁴¹ —, urmînd ca, treptat, ea să se transforme într-un adevărat partid politic. Pînă a se ajunge însă la aceasta, Liga, prin chiar actul său constitutiv, accepta libertatea de acțiune și vechea orientare politică a membrilor sau a grupărilor politice care o alcătuiau. Compoziția socială, deosebit de eterogenă, era explicată de conținutul apelului către țară, care admitea că „fără a închide ochii asupra rolului din trecut, și desigur din viitor, al tuturor claselor sociale, nu se poate însă face operă de adevărată îndreptare, în țară, dacă (nu se înlesnește o înfățișare a tuturor acestor clase, ca să se bucure în marginile putincioase, de progresele timpurilor în cari trăim)”⁴². Răspunzînd acestora care se întrebau dacă admiterea în Ligă a elementelor provenite din vechile partide nu contravenea scopului inițial, care prevedea aducerea la cîrma țării a unor oameni noi, C. Argetoianu declara că gru-

35 *Actul constitutiv al Ligii Poporului și apelul D-lui general Al. Averescu*, Iași, 1918, p. 5—6; „Îndreptarea” din 13.X.1923, p. 1.

36 Gh. I. Florescu, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”*, VI, 1969, p. 53.

37 Mihail Hottineanu, *Un partid și un om*, Craiova, s. a. p. 8.

38 Cf. Georges Castellan, *L'Allemagne de Weimar. 1918—1933*, Paris, 1969, p. 106 și urm.

39 „Îndreptarea” din 15.VIII.1924, p. 1.

40 „Cartea vremii”, III, 1919, nr. 6, 15 ianuarie, p. 93.

41 „Îndreptarea” din 30.V.1918, p. 1.

42 *Actul constitutiv...*, p. 6, 10.

parea al cărei fruntaș era nu-și propunea să lupte împotriva personalităților politice, ci împotriva vechilor metode de guvernare. Liga Poporului, arăta el, „nu este o societate restrinsă academică... Liga este un partid popular menit să adune și să croiască o cale curentelor puternice ale maselor”⁴³. De aceea, proaspăta formațiune politică aduna sub faldurile drapelului său, pe care era înscrisă deviza „muncă, cinste, legalitate”, persoane provenite din toate clasele și categoriile sociale, de la moșieri la țărani, de la fabricanți la simpli muncitori, de la proprietari la chiriași, de la generali și profesori universitari la militari de rînd și studenți etc. Dacă interesele grupului de mari proprietari, foști conservatori, fondatori ai Ligii, coincideau cu cele ale generalilor și ofițerilor din jurul lui Averescu, care aveau legături cu conservatorii, iar unii erau și mari moșieri, nu aceleași legături puteau fi stabilite între aceștia și masele de oameni ai muncii, grupați în jurul eroului de la Mărășești⁴⁴. Acest defect inițial, exploatat în criticile lor de toate partidele politice, a constituit una dintre principalele erori ale acelora care credeau că doar cu popularitatea generalului se putea organiza o acțiune de amploare care să restructureze întreg sistemul politic burghez. Deși reunea în rîndurile sale și unele personalități cu vederi progresiste și care credeau sincer în programul și misiunea generalului, Liga Poporului n-a reușit să depășească limitele caracteristice regimului burghez, transformînd, destul de repede, un curent cu accente revoluționare într-o doctrină ale cărei prevederi democratice amenințau să se preschimbe în simple fraze demagogice. Tînăra formațiune politică, departe de a realiza înnoirile promise, se înregimenta, din chiar momentul fondării sale, în rîndurile organizațiilor politice burgheze, care, prin compoziția lor, nu urmăreau decît salvarea ordinii sociale și politice existente. Grupînd în jurul său toate elementele nemulțumite și revoltate de „ceea ce a fost”, din care unele increzătoare și dornice de îndreptare, Al. Averescu n-a făcut altceva decît să orienteze acest curent în sensul planurilor sale de a ajunge la conducerea țării. Veleitățile revoluționare ale generalului, manifestate înainte de a deveni lider politic⁴⁵, au dispărut odată cu crearea Ligii Poporului, el continuînd a rămîne în actualitate doar purtat de acea stare de spirit protestatară, caracteristică României acelei perioade. De altfel, C. Argetoianu nota în memoriile sale că „Averescu prinsese adierea acestui curent de stînga și... a căutat să canalizeze el mișcarea ca și cum între programul unui clasic social-democratism și veleitățile de dictatură ale unui general s-ar fi putut stabili o legătură”⁴⁶.

3. *Început de drum. Acțiuni organizatorice (aprilie 1918 — noiembrie 1919).* Imediat după fondare, semnatarii actului constitutiv au tre-

43 „Îndreptarea” din 1/8.II.1920, p. 1.

44 M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 200.

45 Arh. St. București, *Fond Casa Regală. Ferdinand*, dosar 23/1918, f. 1; *Fond Al. Marghiloman*, dosar 12/1919—1924, f. 36.

46 Arh. C. C. al P. C. R., C. Argetoianu *op. cit.*, partea a VI-a, nr. 1/1 caiet 31, f. 59—60.

cut la organizarea acelor care răspuseseră apelului către țară, lansat de Al. Averescu. Chiar dacă nu accepta a fi considerată drept partid, Liga Poporului urma principiile de organizare comune vechilor formațiuni politice⁴⁷. Astfel, la scurt timp după constituire, au fost puse bazele organului politic al Ligii — „Îndreptarea“ —, ziar al cărui titlu sintetiza țelurile programatice ale noii grupări politice⁴⁸. Primit chiar de la început cu rezerve, oficiosul tinerei grupări politice va reprezenta totuși, până la mutarea în București, la 1 decembrie 1918, un adevărat îndreptar al opiniei publice dezorientate de presa atât de diversă și contradictorie a vremii⁴⁹.

La 16 aprilie 1918, comitetul de șase se întrunea în casa lui Argetoianu, din Iași, pentru a discuta proiectul de organizare a Ligii, urmând apoi a fi definitivat într-o ședință la care-și anunțase participarea și generalul⁵⁰. Reunirea semnatarilor actului constitutiv, din 18 și 19 aprilie, fixa principiile de organizare și bazele statutare, hotărând atitudinea Ligii față de viitoarele alegeri parlamentare și față de celelalte partide politice. Totodată, erau constituite mai multe comisii care aveau sarcina de a aduna actele necesare stabilirii răspunderilor pregătirii și ducerii războiului⁵¹.

Paralel cu organizarea Ligii în Moldova, Al. Averescu a inițiat în vara anului 1918 o serie de acțiuni care urmăreau extinderea acesteia și în Basarabia, fiind prima grupare politică, care va avea organizații în această provincie a țării⁵². Apoi, încă înainte de plecarea din Iași, la 21 octombrie 1918, au fost puse bazele Ligii și în capitală, acțiunea de organizare extinzându-se și în unele regiuni ale Olteniei⁵³. De altfel, așa cum va declara C. Argetoianu, cel care se ocupa de organizarea Ligii Poporului până în toamna anului 1918, activitatea acesteia s-a rezumat la o acțiune de pregătire și organizare⁵⁴. Era și firesc, întrucât, datorită popularității lui Al. Averescu, purtată de demobilizați din casă în casă, un mare număr de țărani au intrat în Liga poporului, imediat după fondarea acesteia⁵⁵. La numai trei luni după semnarea actului de constitu-

47 Iosif Iacob, *Țara noastră*, IX, 1928, nr. 38, p. 1182—1184.

48 Mihai Gafița, *Duiliu Zamfirescu*, Ed. pentru literatură, București, 1969, p. 539. Din comitetul de direcție făceau parte: Al. Averescu, Matei Cantacuzino, A. C. Cuza, C. Argetoianu, Duiliu Zamfirescu și Grigore Filipescu („Îndreptarea“ din 14.IV.1918, p. 4).

49. N. Iorga, *op. cit.*, p. 351; „Îndreptarea“ din 1.XII.1918 p. 1; Bibl. Acad., Arhiva Al. Averescu, I, mss. 37, f. 1—2.

50 Bibl. Acad., Corespondență, *Fond A. C. Cuza*, S $\frac{22(2)}{DXLIII}$. C. Argetoianu către A. C. Cuza, 16 aprilie 1918.

51 „Îndreptarea“ din 21.IV.1918, p. 1.

52 Idem din 23.VI.1918, p. 1 și 17.VIII.1918, p. 1.

53 Idem din 30.X.1918, p. 1 și 20.XII.1918, p. 2; Bibl. Acad., Corespondență, *Fond Al. Averescu*, ms. 33756, Al. Averescu către V. Secară, 8 decembrie 1918.

54 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 147.

55 Ibidem, f. 16; „Îndreptarea“ din 12.II.1925, p. 1.

ire, noua grupare politică număra circa 10.000 de aderenți din care cea mai mare parte, desigur, erau țărani⁵⁶. Dacă avem în vedere întreaga complexitate a situației existente atunci în țară, cifra poate dezvălui multe aspecte ale căror semnificații erau legate de popularitatea Ligii și mai ales de aspirațiile locuitorilor satelor.

Dar, în timp ce numărul partizanilor de rînd creștea, conturîndu-se baza de masă a Ligii Poporului, în interiorul grupului aflat la conducerea acesteia aveau loc prefaceri importante. Cum Liga nu pretindea personalităților și grupărilor care o alcătuiau de a renunța la convingerile lor politice, nucleul care îndruma activitatea acesteia era caracterizat de o stare de permanentă fluctuație. Diversitatea punctelor de vedere și lipsa unui program, a cărui respectare să fie obligatorie, făcea ca unii dintre semnatarii actului constitutiv să renunțe a mai activa în cadrul Ligii, părăsind-o definitiv sau revenind cu intermitențe. Încă din toamna anului 1918, Al. Averescu se arăta nemulțumit de activitatea lui C. Argetoianu și Matei Cantacuzino, despre care declara că „nu sînt indispensabili”, așa încît oricînd, se putea lipsi de serviciile lor⁵⁷. De altfel, C. Argetoianu va recunoaște că între el și general legăturile au fost destul de friabile, încă de la începutul colaborării lor, iar Matei Cantacuzino nu era omul care să poată accepta subordonarea impusă de viața de partid⁵⁸. Treptat, neînțelegerile ivite între unii colaboratori și general vor determina pe acesta din urmă să recurgă la o atitudine de intransigență față de orice acțiune separatistă, manifestată în interiorul Ligii poporului. Așa s-a întîmplat în cazul lui Gr. Filipescu, concediat din comitetul de conducere al Ligii, datorită intențiilor acestuia de a constitui o grupare proprie în interiorul formațiunii politice averescane⁵⁹. Spre sfîrșitul anului 1918, după ce intervenise actul reconstituirii Partidului Naționalist Democrat, A. C. Cuza părăsea Liga, deși gruparea sa continua să colaboreze cu Al. Averescu⁶⁰. În același timp, unii fruntași ai Ligii Poporului tatonau, în vara anului 1918, terenul în vederea unei eventuale atrageri în rîndurile acesteia a lui Gr. L. Trancu-Iași și C. Stere. Dacă primul va accepta colaborarea și va intra apoi în Ligă, C. Stere a refuzat categoric⁶¹. Totodată, lui Duiliu Zamfirescu și P. P. Negulescu, ale căror intenții erau apropiate de scopurile inițiale ale Ligii, li se alătura I. Petrovici, care va deveni apoi șeful organizației ieșene.

56 N. Iorga, *op. cit.*, vol. II. p. 40.

57 Alexandru Marghiloman, *Note Politice, 1897—1924*, vol. IV. București, 1927, p. 100—101.

58 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 10.

59 Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 101—102.

60 Bibl. Acad., Corespondență, *Fond A. C. Cuza*, S ³⁷⁽⁶⁾ / ^{DXLIII}, Al. Averescu către

A. C. Cuza, 30 decembrie 1918; S ^{7(1—2)} / ^{DXLVIII}, A. C. Cuza către Al. Averescu, 5 ianuarie 1919.

61 Idem, *Fond Gr. Trancu-Iași*, S ²⁰⁽¹⁾ / ^{CCX}, General Gr. Crăiniceanu către Gr.

Indiferent însă de modificările survenite în sfera acelor aflați la conducerea Ligii Poporului, numărul aderenților creștea permanent, astfel încît, la sfîrșitul lunii noiembrie 1918, Liga ajunsese să grupeze în jurul său peste 180 000 de partizani ⁶².

Anul 1919 a reprezentat, pentru Liga Poporului, așa cum mărturisea C. Argetoianu, „un an de organizare și de așteptare” ⁶³. Tînăra formațiune politică a continuat a-și extinde organizarea în regiunile basarabene și în celelalte zone ale țării, ajungînd, în cursul anului 1919, la constituirea de secțiuni în cele mai multe județe ale țării ⁶⁴. În aceste împrejurări, la Congresul din octombrie 1919, se renunțase la principiul după care grupările componente își puteau păstra linia politică proprie, hotărîndu-se ca orice formațiune politică să fie obligată a rupe legăturile cu vechea organizație, respectînd statutele și programul Ligii ⁶⁵. Gruparea averescană începea astfel a renunța la unele dintre principiile sale inițiale, după care ea nu reprezenta altceva decît o *ligă*, deci o „uniune de luptă”, tinzînd a se transforma într-un adevărat partid politic. Va păstra totuși vechea titulatură, doar în scopuri propagandistice și pentru a nu fi confundată cu celelalte partide politice ale vremii. Dacă la început acceptase acea stare de compromis, în toamna anului 1919 perioada de expectativă se încheiase, iar generalul începuse a-și afirma, cu tot mai multă hotărîre, tendințele dictatoriale, care nu acceptau colaborarea decît sub forma fuziunii. Popularitatea sa atinsese apogeul, accentuîndu-i dorința de guvernare ⁶⁶. În această perioadă, așa cum mărturisea C. Argetoianu, „eu canalizam fenomenala popularitate a generalului pe cînd popularul general n-a căutat decît «să se înțeleagă» cu epavele trecutului, cu conducătorii formațiunilor politice rivale, cu vrăjmașii săi...”, în scopul ajungerii la guvern. Intențiile lui C. Argetoianu nu se deosebeau de ale șefului său, atît doar că, dacă acesta din urmă accepta chiar compromisul pentru a-și vedea realizate visurile, primul se vedea instalat în fotoliul ministerial „prin forțele noi pe care le organizasem” ⁶⁷.

Popularitatea lui Al. Averescu urmînd o asemenea ascensiune, era și firesc ca rîndurile Ligii Poporului să se întărească, deși între fruntași disensiunile nu încetaseră ⁶⁸. Aderaseră la programul Ligii Poporului Gr. L.

Trancu-Iași, 6 august 1918 ; „Viitorul” din 27.X.1919, p. 3.

62 „Îndreptarea” din 17.IV.1920, p. 1.

63 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 13.

64 Bibl. Acad., Corespondență, *Fond I. Petrovici*, S ⁸⁽¹⁾/_{XXV}, Al. Averescu către I. Petrovici, 28 ianuarie 1919 ; „Îndreptarea” din 3.I.1919, p. 1 și 24.VI.1919, p. 2 și 30.X.1919, p. 2—3.

65 „Îndreptarea” din 26.XI.1919, p. 3.

66 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 14, 79.

67 *Ibidem*, f. 14.

68 *Ibidem* ; Bibl. Acad., Corespondență, *Fond I. Petrovici*, S ³⁵/_{XXV}—24 ianuarie 1920.

Trancu-Iași, N. D. Protopopescu, D. N. Micescu, I. Condeescu și I. Giuglea, foști membri fondatori ai Partidului Muncii, Al. și Enric Otetelișanu, Al. Popovici-Tașcă, precum și unele personalități politice provenite din Transilvania și Bucovina, ca Th. Mihali, A. Mocioni, Octavian Tăslăuanu, Iancu Flondor ș.a.⁶⁹. Și cu toate criticile formulate la adresa compoziției sale sociale, printre care cele mai des repetate se refereau la faptul că Liga aduna „oameni fără nici o convingere și cu toate programele” sau că Averescu „strînsese în jurul său toate ciurucurile conservatoare”, tinăra formațiune politică reunea peste o jumătate de milion de partizani, proveniți mai ales din lumea satelor, lărgindu-și și consolidându-și permanent baza socială⁷⁰.

4. *Principii programatice. Doctrină.* Primele norme programatice ale Ligii Poporului au fost înscrise în actul său de constituire. Erau emise, cu această ocazie, într-o formulare destul de vagă, cîteva principii de ordin general, care reprezentau, de fapt, mai mult o justificare a deciziei adoptate la 3 aprilie 1918, decît o călăuză programatică. Fără a veni cu soluții pentru *îndreptările* promise, actul constitutiv cerea revenirea la viața constituțională, prin respectarea articolului 3 din Constituție, stabilirea „răspunderilor” și punerea în practică a unui program de reforme. Fondatorii Ligii își propuneau să acționeze pentru înfăptuirea și trecerea suprafețelor expropriate în stăpînirea efectivă a țăranilor, prin mijlocirea obștilor satești⁷¹. Era anunțată, deasemenea, înfăptuirea reformei electorale, cu introducerea sufragiului universal, și descentralizarea administrativă⁷². La toate acestea se adăugau promisiunile făcute de Al. Averescu, în apelul său către țară, la 2 aprilie 1918. Se asigura, cu acest prilej, înzestrarea împroprietărilor cu mijloacele necesare exploatării loturilor primite, preconizîndu-se, totodată, realizarea unei reforme administrative. Se recomanda, de asemenea, adoptarea unor prevederi prin care activitatea băncilor să fie încadrată în opera de îndreptare generală a țării, iar veniturile obținute ca rezultat al încurajării industriei și comerțului să nu afecteze masa consumatorilor. Dările către stat, prevăzute a crește odată cu sporirea cheltuielilor, urmau a fi repartizate în așa fel încît „să nu apese pe clasele de jos, decît, în măsura îngăduită de care se bucură ele”. În ceea ce privește „ridicarea maselor”, se propuneau o serie de prevederi care să determine o creștere a nivelului cultural al poporului, prin organizarea unui învățămînt corespunzător nevoilor țării⁷³.

69 „Îndreptarea” din 16.XI.1919, p. 3.

70 „Îndreptarea” din 26.IX.1923, p. 1 și 1.X.1929, p. 4; „Viitorul” din 22.X.1919, p. 3; Ion Borcea, *Rostul și drumul partidului țărănesc în România întregită*, Iași, 1921, p. 7.

71 Gh. I. Florescu, *Cercetări agronomice în Moldova*, nr. 2, 1975, p. 1 și urm.

72 *Actul constitutiv*..., p. 5—6.

73 „Îndreptarea” din 14.IV.1918 p. 1.

Atît în normele de organizare, cît și în principiile sale programatice, se poate observa preocuparea permanentă a Ligii Poporului de a se înfățișa țării ca un organism politic interesat de soarta tuturor claselor sociale. Prin toate acestea, cît și prin compoziția sa socială, formațiunea politică averescană, a cărei fondare nu reprezenta rezultatul afirmării, în perioada de dinaintea războiului, a vreunui curent social — politic, se străduia să apară drept o grupare politică individualizată, diferențiată de partidele existente. Fără a afișa un program complet și lipsită încă de o doctrină bine conturată, Liga Poporului evidenția, chiar de la începutul existenței sale, o orientare care o încadra în normele neoliberalismului afișat în epocă⁷⁴. Astfel, fondatorii Ligii recunoșteau existența claselor sociale, pretinzînd chiar că „nu se poate... face operă de adevărată îndreptare, în țară, dacă nu se înlesnește o înfrățire a tuturor acestor clase”⁷⁵. Așadar, averescanii își propuneau să realizeze prin aplicarea prevederilor lor programatice un echilibru între clase, care excludea principiul luptei de clasă, încadrîndu-se astfel în limitele concepției neolibérale⁷⁶. Reprezentanții acestei doctrine considerau neoliberalismul drept o readaptare a liberalismului la noile condiții de evoluție a țării „fără de care n-ar putea să urmeze decît dispariția acestui sistem politic și a doctrinei care îl reprezintă”⁷⁷. Prin urmare, Liga Poporului, trecînd peste promisiunile sale programatice, urmărea mai degrabă primenirea unei doctrine burgheze amenințată de o compromitere ireversibilă, decît îndreptarea țării. Intervenția puterii de stat în economia națională, eludarea ideii luptei de clasă și a revoluției, precum și afișarea armoniei sociale reprezentau cîteva dintre principiile acceptate de Liga Poporului, comune tuturor formațiunilor politice care adoptaseră opiniile concepției neolibérale⁷⁸. Dealtfel, unii dintre teoreticienii acestei doctrine, membrii marcantî ai Partidului Poporului, considerau gruparea din care făceau parte ca numărîndu-se printre cele care răspundeau vederilor neoliberaliste⁷⁹. Dezbătînd aspectele crizei traversate de partidul liberal, după război, tot mai mulți opinau că Liga „compusă din burghezia orășenească și plină de ideologia politică și economică liberală, este destinată să reinnoiască cadrele și doctrina liberală...”⁸⁰.

Dar, dacă doctrina Ligii Poporului poate fi discutată în funcție de principiile programatice largi, enunțate în chiar momentul constituirii sale și teoretizate mai tîrziu, nu același lucru se poate face cînd în discuție este adus programul politic al grupării averescane. Aceasta suferea încă de la început de acea defecțiune caracteristică vieții politice româ-

74 „Indreptarea” din 15.IV.1918, p. 1; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 211.

75 „Indreptarea” din 14.IV.1918, p. 1.

76 Vezi Mihail Manoilescu, *Neoliberalismul*, București, 1923, p. 6.

77 *Doctrinile partidelor politice*, București, s.a., p. 141.

78 I. Saizu, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”*, IX, 1972, p. 385—386.

79 Șt. Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, p. 81; Mihail Manoilescu, *op. cit.*, *passim*.

80 A. Corteanu, *Revista vremii*, III, 1923, nr. 7, p. 6.

nești după care personalitatea era substituită programelor⁸¹. Așa se explică dealtfel faptul că prevederile actului constitutiv și conținutul apelului către țară au servit ca program în tot cursul anului 1918, tocmai în intervalul în care Liga avea nevoie de un program adevărat, care să o impună în viața politică dominată de confuzie și nesiguranța acelor vremuri. Criticați pentru lipsa unui program, fondatorii Ligii declarau că singurul program viabil, rostit cu hotărîre de toți partizanii averescani, rămînea acela concentrat în maxima: *salus populi suprema lex esto*⁸². Mai mult chiar, Al. Averescu, răspunzînd criticilor, încerca să demonstreze inutilitatea unui program politic larg, atîta timp cît „cu o simplă profesie de credință, resumată în cîteva mari principii, cu caracter cu totul energic, se poate ajunge mai cîstit la scop”. El critica la rîndul său programele savant întocmite, dar care nu veneau cu soluții practice pentru rezolvarea marilor probleme ridicote în fața țării, rămînînd la stadiul lozincilor electorale. Totodată, declara că deviza, *muncă, cinste, legalitate*, putea reprezenta un adevărat îndreptar, cerînd timp pentru elaborarea unui program complex⁸³. De altfel, unii teoreticieni conchideau că programele lungi sînt caracteristice partidelor vechi, pe cînd noile grupări democratice s-au format în jurul unor programe concise, care pot fi supuse cu ușurință referendumului maselor. „Căci democrația, arătau aceștia, nu cere asemenea partide istorice, cu programe sistematice ca și crezurile bisericesti, — ci ligi, federații, asociații, formațiuni flexibile și adaptabile la cerințele vremii, organizațiuni spontane în vederea unui scop precis și imediat, pe înțelesul poporului”⁸⁴. Partizanii generalului acceptau o doctrină, care, arătau ei, nu presupunea, atîta timp cît au fost emise cîteva principii de bază, și formularea unui program rigid, ce ar constitui „pentru un partid o sentință de sinucidere”⁸⁵.

Acuzată de liberali ca fiind împotriva reformelor, Liga se declara de fiecare dată adeptă a oricărui program democratic, indiferent de unde ar fi pornit acesta⁸⁶. Așa s-a întîmplat în toamna anului 1918, cînd afirma că acceptă și sprijină acele părți ale *Manifestului Partidului Național-Liberal*, care demonstrau o evidentă utilitate democratică⁸⁷. Angajîndu-se în campania electorală și căutînd să-și completeze principiile programatice, Al. Averescu dădea publicității, la 23 decembrie 1918, *Manifestul Ligii poporului în vederea alegerilor generale*, al cărui prevederi vor servi, împreună cu completările ulterioare, drept program provizoriu pînă în toamna anului 1919. Manifestul relua și preciza po-

81 Joseph J. Roucek, *Contemporary Roumania and her problems*, California, 1932, p. 69.

82 Îndreptarea” din 26.IX.1918, p. 1.

83 *Ibidem* și 4.XI.1922, p. 1; *Politics and Political Parties in Roumania*, London, 1936, p. 192.

84 C. Rădulescu-Motru, *Ideea europeană*, I, 1920, nr. 39, p. 1.

85 Mihail Hottineanu, *op. cit.*, p. 117; „Îndreptarea” din 22.XII.1924, p. 2.

86 „Îndreptarea” din 14.XI.1918, p. 2.

87 *Idem*, din 22.XI.1918, p. 1; „Viitorul” din 19.XI/2.XII.1918, p. 3 și 28.11/11.XII.1918, p. 1.

ziția Ligii față de programul de *îndreptări* preconizat inițial, referindu-se, de această dată mai pe larg, la reformele: constituțională, agrară, administrativă, financiară, industrială, sanitară, a învățământului, discutând chiar și problema feministă⁸⁸. Acest program provizoriu, criticat atât de socialiști cât și de liberali și conservatori⁸⁹, înscria în prescripțiunile sale multe dintre punctele dezbătute de programul socialist, insistând asupra reformei agrare, care devenise subiectul campaniei electorale desfășurate de toate partidele politice burgheze. Deși se declara însă adeptul trecerii imediate a pământului în stăpânirea țăranului, Al. Averescu accepta totuși sistemul obștilor, preconizat de liberali, care întârzia improprietărea efectivă, declarând mai tirziu că a făcut acest sacrificiu pentru a calma nemulțumirile manifestate de locuitorii satelor împotriva acestei soluții⁹⁰. Așadar, chiar dacă în principiu se declara apropiat Partidului Socialist, în practică Averescu se dovedea a apăra interesele politicianist-burgheze, deși se angajase să lupte împotriva lor.

În cursul anului 1919, Liga Poporului a continuat a fi criticată pe tema lipsei unui program politic adevărat, greu de alcătuit, cum arătau liberalii, tocmai datorită faptului că această grupare reunea elemente dintre „cele mai disparate și cu păreri cele mai contradictorii”. Plecând de la această constatare, P.N.L. contesta chiar existența în sine a grupării, atâta timp cât aceasta nu răspundea unor cerințe evidențiate de starea de fapt specifică României acelei perioade⁹¹. Treptat prin întreaga sa evoluție, dovedindu-se a nu se deosebi cu nimic de celelalte formațiuni politice burgheze, Liga Poporului va traversa febra înnoirilor programatice din vara și toamna anului 1919⁹², aducând în dezbaterile primului său congres chestiunea programului politic. Abordând prevederile programatice deja cunoscute, congresul Ligii urmărea să readucă în atenția maselor democratismul concepțiilor sale, menținându-se în actualitatea vieții politice românești⁹³. Programul adoptat cu acest prilej, având tot un caracter electoral, continua a rămâne un program provizoriu, care, înainte de a formula soluțiile îndreptării promise, urmărea să întrețină popularitatea generalului și a celor care-l înconjurau. Totul era calculat în funcție de posibilitatea ajungerii la guvern, iar liderul Ligii Poporului „își da seama, cum observa C. Argetoianu, că singura pîrghie în stare să-l impună era puterea maselor”⁹⁴.

5. *Primele acțiuni politice (aprilie 1918 — noiembrie 1919)*. Anii 1918 și 1919 au reprezentat, pentru Liga Poporului, o perioadă de organizare și așteptare, astfel încît, tinăra formațiune politică a rămas destul de izo-

88 „Îndreptarea” din 23.XII.1918, p. 1.

89 „Viitorul” din 5.XII.1918, p. 2.

90 *Cuvîntul domnului general Averescu rostit în ședința Senatului de la 4 și 5 noiembrie 1927*, București, s.a., p. 21.

91 „Democrația”, VII, 1919, nr. 1, p. 56.

92 Al. Niculescu-Duvăz, *Politica nouă*, I, 1919, nr. 16, p. 3.

93 „Îndreptarea” din 27.X.1919, p. 1.

94 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, op. cit., f. 8.

lată de frământările interne petrecute în acest interval. Debutînd aproape senzațional, ca organizație politică care-și propunea să spargă tiparele vechiului politicianism românesc, în momentul în care a considerat că reușise să se impună în fruntea curentului de înnoire, creat după război, Liga Poporului a adoptat o atitudine de prudență și expectativă chiar, surprinzătoare poate pentru așteptările celor care i se alăturaseră din primele clipe ale unui entuziasm bine dirijat. Al. Averescu, cel care afișase tendințe republicane în armată, continuîndu-și propaganda resurrecțională pînă în zilele fondării Ligii, cum remarcă Ferdinand⁹⁵, nu s-a lăsat purtat de curentul care-l impusese drept lider politic, reușind să stăvilească amenințarea pe care o reprezentau cei nemulțumiți de starea de lucruri existente în țară. Folosindu-se de mișcarea de îndreptare, pe care o îndruma de această dată, doar pentru a-și lărgi popularitatea, generalul abandona orice tendință revoluționară atunci cînd ordinea socială burgheză era primejduită. De altfel, va recunoaște singur acest lucru, cînd va mărturisi că „sînt și astăzi convins, că ar fi fost una din cele mai mari primejdii, dacă aș fi lăsat la voia întîmplării acel viguros curent, care atunci era gata să se rostogolească, cu aceeași ușurință, pe direcțiuni sănătoase ca și pe povirnișuri dăunătoare țării...”⁹⁶. Intrînd pe făgașul evoluției impuse de conducătorii săi, Liga Poporului adopta o atitudine de circumspecție, care putea fi interpretată ca plecînd nu numai de la cerințe organizatorice. Oricum, schimbarea intervenită n-a fost sesizată imediat, chiar dacă era întrevăzută de cei care-l cunoșteau pe Al. Averescu. Așa se explică faptul că, la începutul lunii aprilie 1918, I. Mihalache, întors din Moldova, a început imediat, în județul Muscel, propaganda pentru general⁹⁷.

Desfășurînd în timpul alegerilor organizate de Al. Marghiloman o campanie electorală neînsemnată, deși Averescu a obținut importante succese electorale, activitatea politică de început a Ligii Poporului se rezuma la acțiunile întreprinse de șefii săi. În Parlament, prezența acestuia era remarcată de participarea la dezbateri a generalului și a lui A. C. Cuza⁹⁸. Încă de la primele sale manifestări, Liga Poporului adopta o atitudine care-i singulariza, intrucîtva, activitatea politică. Astfel, deși cerea aplicarea „răspunderilor”, tinăra grupare nu accepta soluția propusă în acest sens de Parlamentul Marghiloman, pe care nu-l considera a reprezenta voința țării. În declarația sa, Liga cerea pedepsirea tuturor partidelor politice, răspunzătoare, în măsuri diferite, pentru dezastrul moral și material al țării, deci și a Partidului Conservator. aflat la guvern⁹⁹.

95 Arh. St. București, *Fond Casa Regală*. Ferdinand, dosar 23/1918, f. 1; *Fond Al. Marghiloman*, dosar 12/1919—1924, f. 36.

96 „Îndreptarea” din 26.IV.1923, p. 1.

97 Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol I, Madrid, 1963, p. 25.

98 „Îndreptarea” din 22.VI.1918, p. 1—3 și 6.VII.1918, p. 1.

99 Bibl. Acad., Arhiva A. C. Cuza, X, mss, 53.

Treptat, gruparea averescană și-a extins activitatea, stabilind raporturi de colaborare cu diverse formațiuni politice. La 15 iulie 1918, de exemplu, se hotăra ca aripa Partidului Naționalist Democrat condusă de A. C. Cuza să acționeze alături de Ligă, în conformitate cu actul de constituire a acesteia, semnat și de președintele comitetului executiv al naționaliștilor democrați¹⁰⁰. În același timp, noua alcătuire politică începea a fi tot mai aspru criticată de Partidul Socialist, convins de scopurile adevărate urmărite de liderii acesteia¹⁰¹. Totuși, încă din iunie 1918, numele lui Al. Averescu intervenea tot mai des în discuțiile purtate în jurul constituirii unei noi formule guvernamentale, ajungându-se chiar ca în toamna aceluiași an să se dea ca sigură aducerea la guvern a Ligii Poporului¹⁰². Dar, în conjunctura de atunci, la stabilirea succesiunii guvernamentale trebuiau luate în seamă și opiniile celor două tabere care se înfruntaseră în război. Așa încît, chiar dacă reprezentanții Puterilor Centrale se declarau favorabili unui cabinet Averescu, părere împărtășită pînă la un punct și de Ferdinand, generalul nu putea fi adus la guvern atîta timp cît antantiștii îi erau potrivnici¹⁰³. Decepționat de faptul că n-a fost indicat ca succesor al lui Marghiloman, Averescu iniția stabilirea unor contacte politice chiar și cu marghilomaniștii, evitînd însă o colaborare cu aceștia, care l-ar fi îndepărtat de Antantă. Pentru îmbunătățirea raporturilor cu aceasta era mai indicată o apropiere de cealaltă grupare conservatoare, cea condusă de Take Ionescu, spre care de fapt s-au și îndreptat privirile generalului. Nerăbdător să ajungă la guvern, Al. Averescu trata cu oricine, acceptîndu-i chiar și pe liberali, dar fără I.I.C. Brătianu și oamenii săi¹⁰⁴. La începutul lunii noiembrie 1918, se declara pentru un acord al partidelor politice, sperînd că astfel va fi inclus într-o formațiune guvernamentală de coaliție¹⁰⁵. Odată cu adoptarea, în noiembrie 1918, a reformei electorale și deschiderea campaniei ce urma a pune în practică pentru prima dată sufragiul universal, Liga Poporului se angaja într-o acțiune politică în care, de data aceasta, nu era antrenat doar șeful său, generalul Al. Averescu¹⁰⁶. Dar, situația internă se complicase. Raporturile dintre diversele partide politice trebuiau revăzute. În aceste condiții, clarificîndu-se relațiile intervenite între liberali și conservatorii democrați, care refuzau o colaborare cu I.I.C. Brătianu, partizanii takiști se orientează tot

100 „Îndreptarea din 17.VII.1918, p. 1.

101 Vezi Bibl. Acad., *Arhiva Gh. Kirileanu, Arhiva Palatului*, XXXIV, varia 4.

102 Arh. St. București, *Fond Casa Regală, Ferdinand*, dosar 31/1918, f. 13; Al Marghiloman, *op. cit.*, p. 34; N. Iorga, *op. cit.*, p. 75.

103 Charles J. Vopicka, *Secrets of the Balkans. Seven years of a diplomatist's life in the storm centre of Europe*, Chicago, 1921, p. 235—236; Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. I. C. Brătianu. Războiul 1914—1919*, vol. II, S. 1, 1937, p. 375; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 87.

104 Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 87, 101—102.

105 „Îndreptarea” din 4.XI.1918, p. 1.

106 Despre participarea Ligii Poporului la campania electorală și atitudinea acesteia față de alegerile din noiembrie 1919, vezi Gh. I. Florescu, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”*, IX, 1972, p. 313—331.

mai mult spre gruparea averescană¹⁰⁷. Criticat pentru alăturarea de conservatori, ceea ce semnifică abandonarea tuturor principiilor democratice, Al. Averescu își apropia o grupare a Partidului Muncii, încercînd astfel să salveze aparențele¹⁰⁸. În cursul lunii decembrie 1918, au avut loc unele modificări și în raporturile stabilite de Liga Poporului cu gruparea condusă de A. C. Cuza. După ce, la 3 decembrie 1918, a intervenit acțiunea de reconstituire a Partidului Naționalist Democrat, fostul semnatar al actului din 3 aprilie, împreună cu gruparea sa, au renunțat la pactul încheiat, cu atît mai mult cu cît N. Iorga declara ca abandonate orice raporturi cu formațiunea averescană, datorită înțelegerii generalului cu conservatorii¹⁰⁹. La toate acestea se adăuga refuzul grupării țărăniște, conduse de Pan. Halippa, de a conlucra cu Liga Poporului¹¹⁰. Totodată, la criticile adresate de partidele politice burgheze se adăugau cele formulate de Partidul Socialist, care arăta că atît Liga Poporului cît și Partidul Țărănesc sînt, ca și celelalte, grupări politice potrivnice muncitorilor și țăranilor¹¹¹. Partidul Socialist a sesizat primul esența de clasă și rolul Ligii Poporului, încercînd să demaște demagogismul și intențiile adevărate ale noii grupări politice. Dacă partidele politice burgheze se ridicau împotriva popularității generalului, acceptînd însă existența formațiunii sale politice, Partidul Socialist se declara împotriva întregului sistem al partidelor politice burgheze, apărător al regimului social existent.

La începutul anului 1919, criticînd doar de formă amînarea alegerilor, amînare care îi convenea¹¹², Al. Averescu continua să participe la viața politică a țării, chiar dacă de cele mai multe ori totul se reducea la acțiuni care angajau doar propria-i persoană. Popularitatea sa, într-o neîntreruptă ascensiune, îngrijora atît pe rege cît și pe unele personalități politice, entuziasmind însă pe alții, care-l comparau, de pildă, cu Leo von Caprivi, succesorul lui Bismarck, care lua de oriunde tot ceea ce era mai bun¹¹³. Cu toate acestea, erau formulate și puncte de vedere după care, adus la guvern, „va face același fiasco pe care l-a făcut în primăvara 1918”¹¹⁴.

Între timp, la începutul lunii ianuarie 1919, Liga Poporului a fuzionat cu Liga Poporului Basarabean, despre care liberalii afirmaseră că nu are nici o legătură cu gruparea generalului, încorporînd apoi în

107 Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în anul 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1939, p. 19; B.C.S., Fond St. Georges, pachet XCVIII, dosar 8, nepaginat.

108 „Viitorul” din 8/21.XII.1918, p. 2.

109 Bibl. Acad., Corespondență, Fond A. C. Cuza, S ⁷⁽¹⁻²⁾ DXLVIII, A. C. Cuza către Al. Averescu, 5 ianuarie 1919; Arhiva A. C. Cuza, X, ms. 56

110 „Viitorul” din 28.XI/11.XII.1918, p. 1.

111 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 146.

112 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, op. cit., p. 4—5.

113 Alexandru Marghiloman, op. cit., p. 244; Eugen Wolbe, *Ferdinand I der Begründer Großrumäniens*, Verban-Verlag Locarno-Leipzig, 1938, p. 249.

114 Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi”, MMCMLXIV/1 (1 februarie 1919).

rîndurile sale și alte grupări independente, lipsite însă de suprafață politică¹¹⁵. Tratatul purtat cu conservatorii democrați au dus la încheierea unei „opozitii unite“, cu caracter electoral, a cărei declarație cerea ridicarea stării de asediu și a cenzurii, cu două luni înainte de alegeri, interzicerea amestecului autorităților administrative în propaganda electorală etc., condiții fără de care Parlamentul ales nu va putea fi considerat drept constituțional¹¹⁶. După ce-și afișa public colaborarea cu tachiștii, Liga, trecînd de la o extremă la alta, se arăta interesată și de acțiunile Partidului Socialist, acuzînd guvernul liberal pentru moartea lui I. C. Frimu, indicînd însă și măsurile ce se impuneau pentru a se face față curentelor revoluționare¹¹⁷.

În primăvara anului 1919, tot mai mulți erau aceia care, discutînd despre necesitatea constituirii unui guvern național, nu-l vedeau posibil fără includerea în componența acestuia și a generalului Averescu¹¹⁸. Încurajată de conjunctura favorabilă, Liga formula, în cadrul unei întruniri organizate la 22 iunie 1919, o moțiune prin care cerea încetarea legiferării prin decrete, ridicarea stării de asediu și a cenzurii și reluarea vieții parlamentare¹¹⁹. Remițînd regelui această moțiune, Al. Averescu era asigurat de suveran că nu guvernul liberal va fi acela care va face alegerile și, fără a veni cu precizări, dădea speranțe tuturor acelor care visau fotoliile guvernamentale. La începutul lunii septembrie 1919, începuse a circula zvonul constituirii unui cabinet Take Ionescu — Al. Averescu. Tocmai de aceea, în momentul în care cabinetul Artur Văitoianu devenise o realitate, cei doi șefi politici s-au arătat foarte nemulțumiți, protestînd împotriva formulei adoptate¹²⁰. Apoi, așa cum nota Argetoianu, pînă la rezolvarea crizei ministeriale „sperasem că vom putea să ne atingem țelurile în înțelegere deplină cu regele, care nu putea să nesocotească năvălitorul curent ce ne purta spre putere. Bunul simț îi dicta nu numai să încerce singura forță politică organizată, în afară de partidul liberal, dar mai ales să o opună propagandei comuniste ce se întindea din ce în ce și împotriva căreia partidul liberal, uzat, nu mai reprezenta un stăvilor suficient“¹²¹. Văzîndu-se însă îndepărtați de guvern, fruntașii Ligii au hotărît atunci să adopte o altă atitudine față de cursul vieții politice, prin care să-l oblige pe rege să-i aducă la conducerea țării¹²². Prima măsură impusă de general a fost abținerea de la alegeri, act prin care încerca să demonstreze că poate oricînd in-

115 „Îndreptarea“ din 3.I.1919, p. 1 și 27.II. 1919, p. 1.

116 „Evenimentul“ din 22.II.1919, p. 1; „Îndreptarea“ din 23.II.1919, p. 1.

117 „Viitorul“ din 11/24.II.1919, p. 2; Arh. St. București, *Fond colecția „Achiziții noi“*, MMCMLXIV/1 (2 aprilie 1919).

118 Arh. St. București, *Fond colecția „Achiziții noi“*, MMCMLXIV/1 (20 martie 1919); Zimbru, *Politică*, an I (1919), nr. 1, 6 martie, p. 50.

119 „Îndreptarea“ din 4.VII.1919, p. 1; Arh. St. București, *Fond C. Meissner*, VI, dosar 48/1909—1924, f. 51.

120 Bibl. Acad., *Correspondență. Fond I. Pelivan*, ms. 163686, D. Ciugureanu către I. Pelivan, 1 septembrie 1919; N. Iorga, *op. cit.*, p. 250.

121 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 158—159.

122 *Ibidem*, p. 160.

fluența opinia publică și că de fapt el era acela care trebuia să pună condiții. Deși a întâmpinat opoziția celor care considerau abținerea drept o „sinucidere” a Ligii Poporului, generalul nu a renunțat la hotărârea luată. Următoarea măsură a reprezentat-o apropierea de Partidul Socialist. De aceea, a inițiat în toamna anului 1919 o serie de negocieri cu o parte a liderilor socialiști. Bineînțeles, prin toate aceste acțiuni nu se urmărea altceva, cum va mărturisi mai târziu chiar Al. Averescu, decât impunerea unei guvernări a Ligii Poporului ¹²³. Rezultatele întrevederilor s-au concretizat, în cele din urmă, în încheierea unui acord electoral, care a determinat abținerea Partidului Socialist de la alegeri ¹²⁴. Dar în discuțiile purtate a fost amintită și problema răsturnării monarhiei și a instalării unui guvern democratic, rostindu-se chiar și cuvântul *revoluție* ¹²⁵, pentru a se conferi astfel Ligii Poporului o aureolă revoluționară. Alegerile, însă, n-au dat câștig de cauză planurilor averescane, deși o mare parte a corpului electoral a urmat Liga în acțiunea de abținere. În aceste condiții, generalul, amenințat să rămână tot mai izolat de restul forțelor politice, a inițiat o serie de tratative și negocieri cu unele personalități și grupări politice. După ce mai înainte intrase în legătură cu Partidul Național al Unirii din Bucovina, condus de Iancu Flondor, sau cu gruparea lui Vladimir de Herța ¹²⁶, de această dată, tatona posibilitatea unei apropieri de Partidul Național din Transilvania, îngrijorat cumva pentru caracterul său regionalist ¹²⁷. Nereușindu-i nici această tentativă și amenințat să-și piardă din popularitate, Al. Averescu se vedea nevoit să adopte o altă cale spre investitura guvernamentală. De aceea, nu dădea prea mare importanță propunerilor țărăniște, care-l solicitau chiar ca șef, sau celor formulate de naționaliștii democrați, în vederea unei colaborări viitoare ¹²⁸. Nemulțumit de cursul evenimentelor, văzându-se rămas și în afara listei ministeriale care-l înlocuia pe Artur Văitoianu, generalul, mai îngrijorat ca oricând și convins că greșise abținându-se de la alegeri, dînd poate dreptate celor care s-au arătat potrivnici hotărîrii sale, nu abandona lupta. În fond, Liga Poporului atinsese apogeul popularității sale, urmînd ca abia de acum înainte să-și spună cuvîntul.

6. *Ascensiunea spre investitura guvernamentală (decembrie 1919 — martie 1920)*. După alegerile din noiembrie 1919, cînd Liga Poporului a fost confruntată pentru prima dată cu realitățile vieții politice româ-

123 Bibl. Acad., Corespondență, *Fond I. Petrovici*, S ⁸⁽³⁾ XXV, Al. Averescu către I. Petrovici, 17 iulie 1922.

124 Vezi Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 323.

125 Dezbaterea Adunării Deputaților, ședința din 18 ianuarie 1929 (în continuare D.A.D.), p. 453—454; 9 decembrie 1920, p. 183; „Viitorul” din 4.VII.1927, p. 5.

126 B.C.S., *Fond St. Georges*, pachet VIII, dosar f; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 219.

127 M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 218, Vintilă I. Brătianu, *Ideea europeană*, II, 1920, nr. 143, p. 2.

128 D.A.D., 18 ianuarie 1929, p. 455; Eugen Crăciun, *Fapta*, nr. 34, 15 februarie 1920, p. 666—667; N. Iorga, *op. cit.*, p. 274; „Îndreptarea” din 18.XI.1919, p. 1.

nești, influențând în parte cursul ulterior al acesteia¹²⁹, Al. Averescu traversa o perioadă de cotitură în scurta sa experiență de lider al noii formațiuni politice. Trebuia să hotărască asupra atitudinii pe care urma să o adopte, atât el cit și gruparea pe care o îndruma, în cursa pentru ajungerea la conducerea țării. Avea de ales una dintre căile alternative: ori se hotăra să aștepte pînă cînd realitățile interne ar fi impus un cabinet al Ligii Poporului, ca unică salvare a stării de lucruri existente în țară, ori accepta o soluție de compromis, ce părea poate, într-un anumit context, mai realistă. Tacticianul Averescu, cel care pe cîmpul de luptă dovedise atîta stăpînire de sine, alegînd momentul cel mai potrivit pentru declanșarea atacului, de data aceasta, ca șef politic, n-a mai aprobat același discernămint. Hotărît să ajungă cit mai repede la guvern, generalul abandona, chiar dacă pentru moment, tocmai calitățile care-l situaseră în fruntea acelui curent de îndreptare, amestecîndu-se în acțiuni care-i știrbeau popularitatea și care-l evidențiau ca pe o personalitate lipsită de însușirile unui politician de viitor. Dar, strălucirea fotoliilor ministeriale s-a dovedit a fi mult prea puternică, estompînd unele dintre calculele politice posibile, astfel încît Averescu s-a aruncat în vîltoarea luptelor de partid, chiar dacă nu aceea era clipa potrivită. Lipsit la un moment dat de șansa înscrierii sale pe lista guvernamentală ce urma a rezulta alegerilor din noiembrie 1919, el renunța la orice resentiment, procedînd în așa fel încît decretul de numire a guvernului „Blocului parlamentar” îl includea printre ministeriabili¹³⁰. Indiferent de explicațiile sau interpretările care s-au dat gestului aceluia care reprezenta încă „idealurile create în tranșee”, intrarea generalului în guvernul Vaida a surprins întreaga lume politică¹³¹. Cauzele care au determinat această hotărîre de ultim moment sînt mult mai complexe decît par la prima vedere. Unele sînt legate de considerațiuni personale. Așa cum va declara chiar Al. Averescu, prin această hotărîre el încerca să verifice dacă intrarea sa în guvern ar fi acceptată de reprezentanții diplomați ai Angliei și Franței, care i se arătaseră, în dese rînduri, potrivnici. Apoi, voia să se convingă că putea să-și impună oricînd voința, chiar dacă unii se îndoiau de acest lucru¹³². De asemenea, urmărind să-i împace pe acei dintre partizanii săi care se arătaseră nemulțumiți de abținerea în alegeri, nemulțumire ce putea să se transforme într-o ruptură, generalul spera ca prin intrarea sa în guvernul „Blocului” să impună la diferite ministere pe unii dintre fruntașii Ligii, aplanînd astfel eventualele neînțelegeri¹³³. Cauzele generale, invocate de Averescu, erau legate de încercarea sa de a fuziona cu Partidul Național, circumstanță în care

129 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 147.

130 „Monitorul Oficial”, nr. 185 din 6.XII.1919, p. 10389—10390.

131 D.P. Mazilu, *Munca*, I, 1919, nr. 27—28, p. 22.

132 „Îndreptarea” din 11/13.XII.1919, p. 1; *Cuvîntul domnului general Averescu...*, p. 18.

133 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 293, „Viitorul” din 21.XII.1919, p. 3.

Vaida urma a se retrage, făcînd loc unui guvern al noului partid¹³⁴. Văzîndu-și însă planul compromis, la 13 decembrie 1919 Al. Averescu demisiona, provocînd criza guvernului „Blocului parlamentar“, pe care unii îl vedeau deja căzut¹³⁵. Această presupunere amenința dealtfel să se transforme în realitate mai cu seamă după ce, urmîndu-l pe general, demisiona și Octavian Goga, gestul său trădînd orientarea către Liga Poporului, în rîndurile căreia va intra nu peste mult timp¹³⁶. Chiar dacă prin acțiunea sa, Averescu nu s-a dovedit a fi un prea abil politician, manevra a avut totuși destule consecințe. În primul rînd a agravat criza unui guvern sortit eșecului din chiar clipa alcătuirii sale¹³⁷, apropiindu-și astfel propria grupare de ziua investiturii supreme. Apoi, ieșind din guvern și-a sporit popularitatea. Tărînimea care nici nu știuse că generalul fusese ministru de interne, în momentul în care a aflat de cele întîmplate a interpretat totul ca o excludere din guvern a fostului ei comandant¹³⁸. Drept urmare, rîndurile Ligii Poporului au sporit în mod considerabil în perioada ce a urmat pînă la aducerea acestuia la guvern¹³⁹. La începutul anului 1920, mai ales după ce St. Ciceo-Popp a preluat interimatul președinției, situația guvernului s-a agravat. Dezorganizarea, lipsurile și creșterea acțiunilor revoluționare făceau ca toate nădejile celor care-și vedeau interesele amenințate să fie puse în Averescu și „sabia lui“¹⁴⁰. În acest context, organizațiile Ligii Poporului din întreaga țară au început a cere regelui „restabilirea unei vieți politice de ordine și responsabilitate și disolvarea unui parlament a cărui forță legală e minoritatea, a cărui rațiune este inacțiunea și al cărui rost social e anarhia“¹⁴¹. Gruparea averescană se angajase într-o acțiune politică al cărei rezultat era impunerea generalului ca salvator al ordinii interne, adînc zguduită în ultimul timp. Dar, politicianul Averescu, în loc să aștepte ziua, nu prea îndepărtată, în care regele și liberalii, obligați de împrejurări, i-ar fi solicitat concursul, a adoptat o soluție de compromis, care-i va cheltui foarte repede autoritatea. Apreciînd greșit cursul evenimentelor, generalul accepta a trata cu Partidul Național Liberal, conferind ascensiunii sale spre fotoliile ministeriale caracterul unei manevre liberale¹⁴². Astfel, în loc ca momentul venirii la guvern să fie considerat drept un triumf al grupării pe care o conducea, totul căpăta pecetea capitulării în fața atotputerniciei liberale¹⁴³. Tratatul, începute

134 „Îndreptarea“ din 12/24.XII.1919, p. 3; „Viitorul“ din 13.XII.1919, p. 3.

135 „Îndreptarea“ din 16/18.XII.1919, p. 3.

136 Arh. St. București, *Fondul Senatului*, dosar 13 084/1919—1920, f. 18; „Îndreptarea“ din 19/21.XII.1919, p. 3.

137 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, partea a VI-a, nr. 1/2, caietul 32, f. 33.

138 *Ibidem*, f. 301; *Fapta*, nr. 28, 21 decembrie 1919, p. 576.

139 „Îndreptarea“ din 31.XII.1919, p. 1 și 24.I.1920, p. 2.

140 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 323.

141 Bibl. Acad., Corespondență, *Fond Corespondența Palatului*, S⁷_{CCLIII}, telegramă, Liga Poporului, secția Vaslui, către Ferdinand, 20 ianuarie 1920.

142 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 338.

143 *Fapta*, nr. 30, 4 ianuarie 1920, p. 608.

Încă din decembrie 1919 și definitivitate la începutul anului 1920, au dus la încheierea unui armistițiu politic, care prevedea aducerea generalului la cîrma țării¹⁴⁴. Totul fusese hotărît. Al. Averescu, sigur de succesiunea guvernamentală, făcea ultimele pregătiri în vederea preluării puterii. Printre acestea, se impunea în primul rînd, definitivarea unui program politic. Așa se explica faptul că dacă timp de aproape doi ani Liga Poporului activase în baza unor programe provizorii, de această dată tînăra grupare politică, virtuală formațiune guvernamentală, își formula un program adevărat, în care relua și dezvoltă principiile enunțate anterior¹⁴⁵. Și, în circumstanțele unei amenințătoare atmosfere revoluționare și a unei compromiteri generale a „Blocului parlamentar“, care deziluzionase speranțele și entuziasmul cu care fusese creditat doar cu cîteva luni în urmă, cabinetul Al. Vaida era demis, iar generalul Al. Averescu ajungea la conducerea țării¹⁴⁶.

LA LIGUE DU PEUPLE (AVRIL 1918 — MARS 1920)

R é s u m é

Dans l'ambiance d'effervescence politique de la fin de la première guerre mondiale, la création de nouvelles organisations politiques paraissait naturelle et nécessaire. La fondation de la *Ligue du Peuple* à Iași, en avril 1918, par le groupement de certains hommes politiques de nuance conservatrice et de quelques généraux réunis autour de Al. Averescu, prétendait correspondre à un courant de redressement de la situation existante dans les pays. La nouvelle formation politique, bien qu'elle se présentât comme opposante aux anciens partis politiques, ayant adopté dans ce but la devise „travail, honnêteté, légalité“, ne poursuivait pas d'autre but que la salut de l'ordre social et politique existents. La grande popularité de l'ancien commandant militaire, ainsi que les promissions de certains politiciens qui essayaient à s'imposer dans la vie politique du pays, ont conféré à la Ligue une grande adhérence surtout parmi les paysans, et non seulement parmi eux. C'est ainsi que la Ligue réussit à s'affirmer dans le cadre du système des partis politiques, menaçant la suprématie libérale. Al. Averescu devenait donc un des virtuels premiers, toujours plus fréquemment nommé, alors qu'on discutait le problème de la succession gouvernementale.

En effet, la Ligue, après avoir réussi à consolider son organisation au cours des années 1918 et 1919, et à s'étendre dans la plupart du pays, elle commençait, au début de l'année 1920, à forcer son ascension vers les fauteuils ministériels. L'accroissement des actions révolutionnaires et la complication de la situation intérieure imposaient un changement de gouvernement. La crise politique tendait à acquérir des formes particulièrement aggravantes. Parmi les anciens partis politiques, il y en avait qui étaient définitivement compromis, tandis que d'autres traversaient une période de crise. Dans ces circonstances, la Ligue du Peuple apparaissait comme le seul groupement capable de tenir tête aux circonstances. Soutenu par I. I. C. Brătianu, avec lequel il avait conclu un armistice politique, Al. Averescu arrivait, le 13 mars 1920, au gouvernement du pays. Cette ascension au pouvoir devait vérifier la force politique de la Ligue du Peuple.

144 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 340—343.

145 Cf. *Programul Ligii Poporului*, Tirgoviște, 1920.

146 Al. Averescu a fost pentru prima dată prim-ministru între 29 ianuarie și 4 martie 1918.